

MƏKTƏBLƏRDƏ İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ VƏ ÖYRƏNİLMƏSİNDƏ ANA DİLİNİN İSTİFADƏSİ İLƏ BAĞLI ƏDƏBİYYATIN TƏHLİLİ

XUMAR ABIŞOVA, ADA Universitetinin magistrantı, Azərbaycan, Bakı.

E-mail: kabishova16466@ada.edu.az

<https://orcid.org/0009-0009-4798-1372>

ELZA İSKƏNDƏRLİ, ADA Universitetinin magistrantı, Azərbaycan, Bakı.

E-mail: eiskandarli16629@ada.edu.az

<https://orcid.org/0009-0009-1177-331X>

NURANƏ NƏBİYEVƏ, ADA Universitetinin magistrantı, Azərbaycan, Bakı.

E-mail: nnabiyeva16627@ada.edu.az

<https://orcid.org/0009-0008-6513-6175>

Məqaləyə istinad:

Abişova X., İskəndərli E.,
Nəbiyeva N. (2024). Məktəblərdə
ingilis dilinin tədrisində və
öyrənilməsində ana dilinin
istifadəsi. *Azərbaycan məktəbi*,
№ 4 (709), səh. 78–86

DOI: 10.30546/32898065.2024.4.117

Məqalə tarixçəsi

Göndərilib: 05.06.2024

Qəbul edilib: 25.10.2024

ANNOTASIYA

Məqalədə ümumtəhsil məktəblərində ingilis dilinin tədrisi zamanı ana dilinin istifadəsi fenomeni tədqiq edilib, xarici dil müəllimlərinin və şagirdlərin bu problemlə bağlı fikirləri təhlil edilib. Burada məqsəd ingilis dili dərslərində ana dilinin rolunu təqdir və inkar etmək deyil, illərdə ingilis dili müəllimlərini narahat edən bəzi ziddiyyətli fikirlərə aydınlıq gətirmək, yalnız ehtiyac olduqda ana dilindən istifadə olunmasını nəzəri və metodiki cəhətdən əsaslandırmaqdır. Bu tədqiqatda keyfiyyət yanaşmasından və onun sənəd təhlili metodundan istifadə edilib. Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, həm müəllimlər, həm də şagirdlər, xüsusən də mürəkkəb qrammatik qaydaların izahında, davranışın idarə edilməsində və sinifdə stressin azaldılmasında ana dilinin istifadəsinə müsbət yanaşırlar. Ona görə də dərslərdə ingilis dilinin əsas tədris dili olaraq qalması və ana dilinin öyrənməni dəstəkləmək üçün məqsədyönlü şəkildə istifadə olunması tövsiyə edilir. Ümid etmək olar ki, bu tədqiqat ümumtəhsil məktəblərində müəllimlərin ingilis dili dərslərində ana dilindən düzgün istifadəsinə kömək edəcək və bu sahədə gələcək tədqiqatlara stimül yaradacaq.

Açar sözlər: Təlim-tədris mühiti, ingilis dilinin tədrisi, ana dilinin istifadəsi.

ANALYSIS OF THE LITERATURE ON THE USE OF THE MOTHER TONGUE IN THE TEACHING AND LEARNING OF ENGLISH IN SCHOOLS

KHUMAR ABISHOVA, Master's Student at ADA University. Azerbaijan, Baku. E-mail: kabishova16466@ada.edu.az
<https://orcid.org/0009-0009-4798-1372>

ELZA ISKANDARLI, Master's Student at ADA University. Azerbaijan, Baku. E-mail: eiskandarli16629@ada.edu.az
<https://orcid.org/0009-0009-1177-331X>

NURANA NABIYEVA, Master's Student at ADA University. Azerbaijan, Baku. E-mail: nnabiyeva16627@ada.edu.az
<https://orcid.org/0009-0008-6513-6175>

To cite this article:

Abishova Kh., Iskandarli E., Nabiyeva N. (2024). Analysis of the literature on the use of the mother tongue in the teaching and learning of english in schools. *Azerbaijan Journal of Educational Studies*. Vol. 709, Issue IV, pp. 78–86

DOI: 10.30546/32898065.2024.4.117

Article history

Received: 05.06.2024

Accepted: 25.10.2024

ABSTRACT

In the article, the phenomenon of using the native language during English language instruction in general education schools is examined and the views of foreign language teachers and students on this issue are analysed. The aim here is not to appreciate or reject the role of the mother tongue in English classes, but to clarify some of the contradictory ideas that have plagued English teachers for years and to justify the use of the mother tongue theoretically and methodologically only when necessary. In this study, a qualitative approach and its document analysis method were used. The study results show that both teachers and students have a positive attitude towards the use of the mother tongue, especially in explaining complex grammatical rules, managing behavior, and reducing stress in the classroom. Therefore, it is recommended that English should remain the main language of instruction and that the mother tongue should be consciously used to support learning. It is hoped that this study will help teachers in general education schools to use their mother tongue correctly in English lessons and encourage further research in this field.

Keywords: Educational environment, English language instruction, use of the native language.

Giriş

Dil bizim mühüm ünsiyyət mənbəyimizdir. Bu bizim ideyalarımızı, hisslərimizi, baxışlarımızı və düşüncələrimizi başqaları ilə paylaşmağımızın yoludur (Kramşch, 1998). Avanzino və başqalarına (2015) görə, dil bacarığı, ilk növbədə, eşitmə ilə əlaqəli vəziyyətdir. Uşaq eşitməyə başlayan andan etibarən dil inkişafı da başlayır. 8-9 yaşına qədər insan beyni yeni dil öyrənərkən öyrəndiklərini beynindəki ana dili qırıqlarına qeyd edir. Yəni uşağın beyni ana dilini necə öyrənsə, xarici dili də eyni formada öyrənir. Ana dili aid olduğu müvafiq bölgəyə qeyd edildikdən sonra öyrənilən digər dillər fərqli bir bölgəyə yerləşdirilir. Buna görə də yaş artdıqca dil öyrənmək çətinləşir və daha tez unudulur. Uşaqlara xarici dil öyrətmək üçün ciddi bir qayda və yaş yoxdur (Toci, 2014). Ancaq 3 yaşından əvvəl xarici dil təhsilinə başlamaq dil öyrənməyi asanlaşdırır.

İngilis dilinin tədrisində həlli tapılmayan bəzi problemlər vardır ki, onlardan biri də dil dərslərində ana dilindən istifadədir (Al-Hinai, 2006). Çelebiyə (2006) görə, ana dili "İnsanın həyatı boyu yaşadığı cəmiyyətə görə formalaşan, beynindəki dil mərkəzinin yetkinləşməsinə paralel olaraq, sosial-mədəni qarşılıqlı təsirlər yolu ilə inkişaf edən dəyişən əlamətlər toplusu" olaraq təyin olunur. Anadan və yaxın ailədən, sonra isə mühitdən öyrənilən dil insanın şüuraltına yüklənir və fərdlərin cəmiyyətlə ən möhkəm bağlarını formalaşdırır (Aksan, 2003). İngilis dili bizim ana dilimiz olmadığından şagirdlərimiz bu dili effektiv şəkildə öyrənməkdə çətinlik çəkirlər. Ona görə də bu fənn müəllimləri, ilk növbədə, şagirdə dilin əhəmiyyətini aşılmalı və dilə maraq oyatmalıdır.

İngilis dilinin öyrənilməsi zamanı ana dilindən istifadə problem deyil. Problem ondan nə vaxt və necə istifadə olunmasındadır (Auerbach, 1993). Əvvəla, ana dilindən istifadə "məqsəd üçün bir vasitə kimi" nəzərə alınmalıdır. Burdenə (2000) görə, ingilis dili dərslərində ana dilindən istifadə etməyin bəzi üstünlükləri var. Ana dilindən istifadə şagirdin həyəcanını azaldır (Şavli

və Kalafat, 2004) və daha rahat öyrənmə mühiti yaradır (Philips, 1993). Mücərrəd sözlərin mənalərini izah etməyi asanlaşdırır, ana dili ilə xarici dil arasındakı qrammatika və tələffüz fərqlərini göstərməyə kömək edir (Buckmaster, 2000). Ana dilindən istifadə stressiz bir mühit yaratmağa kömək edir və sinifdə idarəetməni asanlaşdırır (Butzkamm, 2003).

Onu da qeyd edək ki, ana dilindən istifadəni dəstəkləməyən tədqiqatçılar da var. Macdonaldın (1993) fikrincə, dil tədrisində xarici dildən istifadə şüurlu və şüursuz öyrənmə və ünsiyyəti yaxşılaşdırır. Müəllimlər çətinlik çəkəndə şəkil, nümayiş kimi əyani vasitələrdən yararlanmalı, ancaq ana dilindən istifadə etməməlidirlər. Sharma (2006) "İngilis dili dərslərində ana dilindən istifadə" məqaləsində xarici dilin öyrənilməsində ana dilinin istifadəsinə daha sərt şəkildə qarşı çıxır və qeyd edir ki, şagirdlər, ilk vaxtlar çətin olsa belə, öyrəndikləri dillə nə qədər çox məşğul olsalar, onu bir o qədər tez mənimsəyərlər.

Tədqiqatın məqsədi

Bu tədqiqatın məqsədi ədəbiyyatları araşdıraraq məktəblərdə ingilis dili dərslərində ana dilinin hansı məqamlarda istifadə edilib-edilməməsinin və bu haqda dil müəllimlərinin və şagirdlərin fikirlərini öyrənməkdir.

Tədqiqat sualları

1. İngilis dili dərslərində ana dilindən nə vaxt və hansı məqamlarda istifadə edilə bilər?
2. Müəllimlərin və şagirdlərin ingilis dili dərslərində ana dilinin istifadəsinə dair fikirləri nələrdir?

Ədəbiyyat icmalı

İngilis dili dərslərində ana dilindən istifadənin həm müsbət, həm də mənfəi tərəfləri var (Carless, 2008). İngilis dilinin tədrisində müəllimlər müxtəlif səbəblərdən ana dilindən istifadə etməyə üstünlük verirlər. Atkinson (1987),

Harbord (1992) və Scrivener (2005) kimi bəzi alimlər hesab edirlər ki, ana dili müvafiq olaraq istifadə olunarsa, ingilis dilinin tədrisi və öyrənilməsi prosesində müsbət nəticələr əldə edilə və tədris zamanı faydalı öyrənmə mühiti yaradıla bilər. Onlar qeyd edirlər ki, müəllimlər çətin tapşırıqları, yeni sözləri və ifadələri təsvir etmək üçün ana dilindən istifadə edə bilərlər. Harmer (2007) ingilis dili dərslərində ana dilindən istifadənin üstünlüklərini vurğulayaraq qeyd edir ki, əgər müəllimlər dil dərslərində ana dilindən istifadə edərsə, şagirdlərə hər şeyi izah etməkdə və məsələləri onlarla müzakirə etməkdə çətinlik çəkməyəcəklər. Həmçinin müəllimlər sinfin sosial mühitini yaxşı vəziyyətdə saxlamaq üçün ana dilindən istifadə edə bilərlər. Ana dilindən istifadənin bəzi mənfi tərəfləri də vardır. Mahmutoglu və Kıcır (2013) ana dilindən həddindən artıq istifadənin ingilis dilindən daha az istifadə ilə nəticələncəyini və şagirdlərin öz ana dilinə bağlılıq hiss etmələrinə səbəb olacağını qeyd ediblər. Tədris zamanı ingilis dilindən daha çox istifadə etmək və ana dilindən istifadəni azaltmaq üçün Willis (1991) müəllimlərə sadə dildən izahat verərkən mimikadan istifadə etməyi, dərsləri daha çox təqdimat vasitəsilə keçməyi tövsiyə edir. Sharma (2006) ana dilinin istifadəsini tənqid edir və bildirir ki, şagirdlər ingilis dilini nə qədər çox eşitsələr, onlar dili bir o qədər tez öyrənəcəklər. İngilis dilini daha çox eşitdikcə və istifadə etdikcə isə bu dildə düşünməyə başlayacaq, ondan istifadənin öyrənmənin yeganə yolu olduğunu mənimləyəcəklər.

Şevik (2007) məqaləsində ingilis dili dərsləri zamanı türkcənin istifadə edilib-edilməməsi ilə bağlı ingilis dili müəllimlərinin və şagirdlərin fikirlərini araşdırıb. Tədqiqatda ümumilikdə 148 nəfər 9-cu sinif şagirdi və təcrübəsi 5 ildən 15 ilə qədər olan 10 ingilis dili müəllimi iştirak edib. İkinci rübün sonunda şagirdlərə və müəllimlərə sorğu vərəqəsi təqdim edilib və təsviri təhlil yolu ilə yekun məlumatlar əldə edilib. Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, müəllimlərin 70 faizi (7 nəfər) və şagirdlərin 69 faizi (102 nəfər) ingilis dili dərslərində türk dilindən

istifadə edilməli olduğunu düşünür. Həm müəllimlər, həm də şagirdlər mürəkkəb qrammatik qaydaların öyrədilməsində, çətin mövzuların anlaşılmasında türk dilindən istifadənin vacibliyini qeyd ediblər. Onlar hesab edirlər ki, xüsusilə başlanğıc səviyyəli şagirdlər üçün ana dilinin istifadə edilməsi vacibdir. Müəllif ingilis dili dərslərində ana dilinin istifadəsinə tamamilə qarşı çıxmır, mövzuya şüurlu yanaşmanın və müəyyən vəziyyətlərdə ana dilinin müsbət təsirlərindən faydalanmanın daha məqsəduyğun olacağını qeyd edir.

Cristina Georgiananın (2012) məqaləsində ana dilinin istifadəsi ilə bağlı bəzi nümunələr var: yeni başlayanlar üçün ana dilinin istifadəsi faydalı ola bilər; ana dilinin istifadəsi vaxta qənaət edə və ingilis dilində uzun izahatlar vermək əvəzinə lüğət vasitəsilə onun tərcüməsinin izahını vermək daha asan və səmərəli ola bilər; davranış və nizam-intizamın idarə edilməsini ingilis dilində izah etmək bəzən çətin ola bilər, ona görə də sinifdə ciddi problem yaranarsa, müəllim ana dilindən istifadə edə bilər; ana dili qrammatikanı öyrədərkən kömək ola bilər; testlərdəki bir çox uğursuzluqlar şagirdlərin təlimatları başa düşməməsi ilə əlaqədardır, beləliklə, ana dili bu problemi həll etmək üçün istifadə edilə bilər.

Spahiu (2013) öz məqaləsində ingilis dili dərsləri zamanı şagirdlərin ana dilindən nə vaxt istifadə etdiklərini və onların fikirlərini araşdırır. Sənəd təhlili vasitəsilə aparılan tədqiqatın nəticələri göstərir ki, şagirdlərin əksəriyyəti ana dilindən tədris zamanı istifadənin zəruri və məqbul olduğunu düşünürlər. İngilis dilinin öyrənilməsi zamanı sinif daxilində ana dilinin istifadəsini əsaslandırmaq üçün şagirdlərin təqdim etdiyi arqumentlərə aşağıdakılar daxildir:

- Ana dili stressin azalmasına kömək edir.
- Öyrənmələr düşüncələrini öz dillərində ifadə etmək ehtiyacı hiss edirlər.
- Çətin mövzu və sözləri tərcümə etməyə üstünlük verirlər.
- Qrammatik qaydaların izahında ana dilindən istifadəni zəruri hesab edirlər.

Shadinin (2013) məqaləsi ingilis dili dərslərində ana dilindən hansı məqsədlər üçün istifadə edildiyini və ana dilinin istifadəsi ilə bağlı şagirdlərin və müəllimlərin nə düşündüyünü araşdırmaq məqsədi daşıyır. Tədqiqata İrandan 100 şagird və təcrübəsi 10 ilə qədər olan 10 müəllim cəlb edilib. Tədqiqatda həm keyfiyyət, həm də kəmiyyət tədqiqat metodlarından istifadə edilib və müşahidələr, müsahibələr və anketlər vasitəsilə məlumatlar toplanılıb. Nəticələr göstərir ki, ana dilindən ingilis dili müəllimləri istifadə edirlər və həm şagirdlər, həm də müəllimləri onun istifadəsinə müsbət cavab veriblər. Müşahidələrdən belə nəticəyə gəlinib ki, ana dili yalnız asanlaşdırıcı və dəstəkləyici rol oynayır. Sənəfdə əsas ünsiyyət vasitəsi ingilis dilidir. Müəllimlər ana dilindən sözlərin mənalarını, mürəkkəb fikirləri və mürəkkəb qrammatika məqamlarını izah etməkdə istifadə edirlər. Həmçinin tədqiqatın nəticələri göstərir ki, ingilis dili dərslərində ana dilindən məqsədyönlü istifadə şagirdlərin ingilis dili ilə tanışlığını azaltmır, əksinə, tədris və öyrənmə proseslərinə kömək edir. Müəllif qeyd edir ki, ana dilindən effektiv və düzgün şəkildə istifadə edilərsə, ingilis dilinin dil kimi tədrisində və öyrənilməsində bundan istifadə oluna bilər.

Yadav (2014) məqaləsində ingilis dilinin tədrisində və öyrənilməsində ana dilinin rolunu anlamaqdan və həmçinin müxtəlif metodlar, sinif idarəçiliyi və onlara ingilis dilini öyrənməkdə kömək edən bəzi fəaliyyətlərdən bəhs edir. Keyfiyyət metodundan istifadə edilərək ana dilinin rolu və istifadəsi müzakirə edilir, ingilis dilinin tədrisində və öyrənilməsində ana dilinin həm müsbət, həm də mənfi təsirləri sübut olunur. Nəticə olaraq, bir tərəfdə ana dilindən istifadəni rədd edən və ya onun əhəmiyyətli potensialını tanımayan müəllimlər, digər tərəfdə isə ondan kütləvi şəkildə həddindən artıq istifadə edənlər var. Müəllif bildirir ki, mümkün olduqda ingilis dilindən, lazım olduqda isə ana dilindən istifadə edilməlidir. Onun fikrincə, ingilis dili dərslərində ana dilinin istifadəsinə aşağıdakı məqamlarda icazə verilməlidir: ingilis dili qrammatikası ilə ana dilinin

qrammatikası müqayisə edilərkən istifadə edilə bilər; yeni başlayanlara ana dilindən istifadə faydalı ola bilər; qrammatika qaydalarını izah edərkən problem yaranarsa, ana dilindən istifadə edilə bilər. Dərstdə ana dilindən istifadəyə icazə verilərsə, yeni başlayanlar çox güman ki, daha sürətli inkişaf edəcəklər.

Dujomic (2014) məqaləsində ingilis dilinin tədrisində ana dilinin istifadəsi ilə bağlı şagirdlərin münasibətlərini araşdırır. Bununla belə, müəllif şagirdlərin ana dilindən istifadəsinin gözdən düşməsinin başqa tarixi səbəblərini də qeyd edir. Tədqiqatda anket sorğusundan istifadə edilib. Sorğuda iştirak edənlərin əksəriyyəti bu fikirdədir ki, bəzi sözlərin, mürəkkəb fikirlərin, hətta bütöv cümlələrin tərcüməsi xarici dil öyrənmək üçün yaxşı vasitədir və ana dilindən lazım olduqda istifadə edilməlidir. Onlar ingilis dilini gələcək akademik nailiyyətlərə və iş imkanlarına aparan yol hesab edirlər. Eyni zamanda, tədqiqatın nəticəsi göstərir ki, ingilis dilini xarici dil kimi öyrənmək və ana dilindən zərurət yarandığı hallarda istifadə şagirdlərin ingilis dili ilə tanışlığını azaltmır, əksinə tədris və öyrənmə proseslərinə kömək edir.

Şahin M. və Şahin T. (2019) öz məqalələrində ingilis dilinin xarici dil kimi tədris edildiyi dərslərdə ana dilinin istifadəsi ilə bağlı ingilis dili müəllimlərinin fikirlərindən bəhs ediblər. Məqalədə ingilis dili dərslərində ana dilindən nə vaxt istifadə edilib-edilməməsi kimi məsələlər də araşdırılıb. Fenomenologiya nümunəsinə uyğun olaraq aparılan bu keyfiyyət araşdırması Türkiyənin Malatya vilayətində yerləşən dövlət və özəl məktəblərin 34 ingilis dili müəlliminin iştirakı ilə aparılıb. Məlumatları toplamaq üçün müəllimlərlə müsahibə keçirilib, bunun üçün yarı strukturlaşdırılan müsahibə formasından istifadə edilib. Nəticələr göstərir ki, müəllimlərin əhəmiyyətli bir hissəsi ingilis dili dərslərində ana dilindən istifadə edilməli olduğunu düşünür. Müəllimlərin yarısının fikrincə, qrammatik qaydaların izahı və yeni sözlərin öyrədilməsi zamanı ana dilindən istifadə edilə bilər. Həmçinin şagirdlər də məlumatı əldə etməkdə çətinlik çəkirsə və öz fikrini ifadə edə bilmərsə, ana dilindən istifadə edə bilərlər.

Gülseren və Sarıca (2020) öz məqalələrində ingilis dili dərslərində ana dilinin istifadəsinə dair şagirdlərin və müəllimlərin fikirlərini araşdırıblar. Qarışıq metoddan istifadə edilən bu tədqiqata 120 şagird və 4 ingilis dili müəllimi cəlb edilib. Şagirdlər tədqiqatçıların hazırladığı sorğu vərəqəsini cavablandırıblar, müəllimlərlə isə müsahibə aparılıb. Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, müəllimlər və şagirdlər ingilis dili dərslərində ana dilinin istifadəsinə qarşı deyillər. Şagirdlər qeyd edir ki, ana dilinin istifadəsi lüğəti yadda saxlamaqda, qrammatikanın vacib məqamlarını dərk etməkdə müsbət təsir göstərir. Müəllimlər isə vaxta qənaət etmək, sinifdə nizam-intizamı qorumaq, xüsusilə qrammatika və lüğət üçün ana dilinin istifadəsinin zəruri olduğunu qeyd ediblər.

Arpacı və Bergilin (2020) məqaləsində məqsəd ingilis dili dərslərində ana dilindən istifadə ilə bağlı şagirdlərin müəllimlərinə gözləntilərini aşkar etməkdir. Bunun üçün kəmiyyət tədqiqatı aparılıb. Beləliklə, əks kodlu 12 qapalı Likert tipli, cəmi 24 maddəli sorğu hazırlanıb. Tədqiqatın iştirakçıları Türkiyənin 20 fərqli şəhərində yerləşən orta məktəblərdə və liseylərdə təhsil alan 155 şagirdəndən ibarətdir. Onlarla internet-əsaslı ünsiyyət vasitələrindən istifadə etməklə əlaqə saxlanıb və sorğu vərəqəsini cavablandırımları xahiş olunub. Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, şagirdlər müəllimlərinə bəzən öz ana dili olan türk dilindən istifadə etmələrini gözləyirlər. Onlar ev tapşırıqlarının verilməsi, etdikləri səhvlərin izah edilməsi və yeni mövzuların tədrisi zamanı müəllimlərinə arabilir türkcə danışmalarını istəyirlər. Araşdırmada qeyd edilir ki, şagirdlərin gözləntiləri yerinə yetirilərsə, onların motivasiya səviyyəsi də artar. Tədris prosesində şagirdlərin motivasiyasını saxlamaq çox vacibdir.

Tanrıseven və Kırkgöz (2021) öz məqalələrində ingilis dili siniflərində ana dilinin düzgün istifadəsinə dair müəllimlərin fikirlərini araşdırırlar. Tədqiqatda mövzunu dərindən başa düşmək üçün məlumatların toplanması və təhlilində keyfiyyət və kəmiyyət tədqiqat yanaşmalarını birləşdirən qarışıq tədqiqat metodundan istifadə olunub. Məlumatlar anket və

yarıstrukturlaşdırılan müsahibələrdən istifadə etməklə toplanılıb. Tədqiqatın iştirakçıları Türkiyənin Maraş vilayətinin mərkəzində yerləşən özəl məktəblərin 42 ingilis dili müəllimi olub. Nəticələr göstərir ki, əksər müəllimlər dərslərində ana dilindən tez-tez istifadədən çəkinirlər və daha çox ingilis dilinə üstünlük verirlər. Bununla belə, ana dilindən çətin qrammatik quruluşları və lüğətləri izah etmək, sinif otaqlarını idarə etmək, təlimatlar vermək, şagirdlərin dərsi anlamalarını yoxlamaq və müsbət sinif mühiti yaratmaq üçün asanlaşdırıcı vasitə kimi istifadə edilə bilər.

Metodologiya və tədqiqat dizaynı

Bu tədqiqatda məktəblərdə ingilis dili dərslərində ana dilinin hansı məqamlarda istifadə edilib-edilməməsinin və bununla bağlı dil müəllimlərinin və şagirdlərin fikirlərini araşdırmaq üçün keyfiyyət tədqiqat metodundan istifadə edilib. Denzin və Lincolna (1998) görə, keyfiyyət metodu insanların davranışlarını, münasibətlərini, fikirlərini və təcrübələrini daha dərindən anlamaq və şərh etmək məqsədi daşıyan və ətraflı araşdırmağa imkan verən bir araşdırmaçıdır.

Məlumatların toplanması

Məlumatların toplanması prosesində keyfiyyət tədqiqat metodunun sənəd təhlilindən istifadə edilib. Sənəd təhlili sənədlərdən əsas mənbə kimi istifadə edilən tədqiqatlarda daha yaxşı nəticələr verə bilən metoddur (Mogalakwe, 2006). Sak və başqalarına (2021) görə, son dövrlərdə sənəd təhlilinin tədqiqat metodu kimi istifadəsində artım müşahidə olunur.

Məlumatların təhlili

Məlumatların təhlili üçün isə təsviri təhlildən istifadə edilib. Təsviri təhlil zamanı əldə edilən məlumatlar ümumiləşdirilir və şərh edilir (Ültay və b., 2021). Bu təhlilin məqsədi nəticələri mütəşəkkil və şərh olunmuş formada oxucuya çatdırmaqdır.

Tədqiqatın nəticələri

Bu araşdırmada xarici ədəbiyyatlardan toplanan məlumatlar əsasında ingilis dilinin tədrisində və öyrənilməsində ana dilinin istifadəsinə aydınlıq gətirilib və aşağıdakı tədqiqat suallarının elmi-pedaqoji izahı verilib:

İngilis dili dərslərində ana dilindən nə vaxt və hansı məqamlarda istifadə oluna bilər?

Müəllimlər və tələbələr, ümumiyyətlə, ingilis dili dərslərində ana dilinin müəyyən hallarda faydalı ola biləcəyi ilə razılaşırlar. Bu hallar aşağıdakılardır:

- Mürəkkəb qrammatik qaydaların və yeni lüğətin izahında;
- Xüsusilə yeni başlayanlar üçün çətin mövzuların başa düşülməsində;
- Sınıfın nizamının qorunmasında və davranışın idarə edilməsində;
- Xüsusilə testlər üçün təlimatların aydınlaşdırılmasında;
- İngilis dilinin qrammatikası ilə ana dilinin qrammatikasının müqayisəsində.

Bununla belə, vurğulanır ki, sinifdə əsas ünsiyyət dili ingilis dili olmalı, öyrənməyə dəstək olmaq üçün ana dilindən məqsədyönlü istifadə olunmalıdır.

İngilis dili dərslərində ana dilindən istifadə ilə bağlı müəllim və şagirdlərin fikirləri necədir?

- Müəllimlər və şagirdlər, xüsusən qrammatik qaydaların və lüğətin izahı üçün ana dilindən istifadəyə ümumiyyətlə müsbət baxırlar.
- Şagirdlər özlərini daha az stressli hiss edirlər və fikirlərini öz dillərində ifadə edə bilirlər.
- Müəllimlər öyrənmənin asanlaşdırılmasında ana dilinin əhəmiyyətini dərk edir, eyni zamanda ingilis dilinin əsas tədris dili olmasının vacibliyini vurğulayırlar.

Ümumilikdə, ingilis dili dərslərində ana dilindən istifadənin həm üstünlükləri, həm də mənfi cəhətləri olsa da, müəllimlər və şagirdlər arasında konsensus ondan ibarətdir ki, onun məqsədyönlü və strateji istifadəsi öyrənməyə, xüsusən yeni başlayanlar üçün faydalı olar və

mürəkkəb linqvistik anlayışların başa düşülməsinə kömək edə bilər. Bununla belə, ingilis dilini əsas tədris dili kimi saxlamaq dilin mənimsənilməsinə və səlis danışıq qabiliyyətini inkişaf etdirmək üçün çox vacibdir.

Təkliflər

İngilis dilinin öyrənilməsinə asanlaşdırmaq və gücləndirmək üçün ana dilindən istifadə məqsədilə balanslaşdırılmış elmi-pedaqoji mühitin yaradılması və bu balansın fərdi öyrənənlərin ehtiyac və səviyyələrinə uyğunlaşması problemin həlli ola bilər. İngilis dilinin tədrisi zamanı şagirdlərin ana dilindən istifadə səviyyələri, sosial-mədəni vəziyyətləri, onların maraqları və ailələrinin məşğul olduğu peşələr nəzərə alınmalıdır. Dərstdə ən çox ingilis dilindən istifadə daha məqsədəuyğun olar və ana dili yalnız öyrənməni asanlaşdırmaq üçün zərurət yarandığı hallarda istifadə edilə bilər. Müəllimlər isə tədris-təlim prosesində ana dilinin heç bir məhdudiyət olmadan istifadə oluna biləcəyi situasiyaları müəyyən etməlidirlər. Bu tədqiqat işində Azərbaycanda şagirdlər və ingilis dili müəllimləri üçün ana dilindən hansı məqamlarda istifadə edilməsi ilə bağlı təkliflər verilir.

Müəllimlərə verilən təkliflər:

- Mürəkkəb qrammatik qaydaların və lüğətin izahı zamanı, xüsusilə də yeni başlayan şagirdlər üçün istifadə edilə bilər;
- Fəaliyyətlər və tapşırıqlar üçün təlimatların verilməsi zamanı istifadə edilə bilər;
- Sinifdə davranışı idarə etmək və ya intizam məsələlərini effektiv şəkildə həll etmək üçün istifadə edilə bilər.

Şagirdlərə verilən təkliflər:

- Mücərrəd və mürəkkəb mövzuları müzakirə edərkən ana dilindən istifadə fikirləri daha effektiv ifadə etməyə kömək edə bilər;
- İngilis dilini anlamaqda çətinlik çəkən yaşıdlarına məlumatların izah edilməsi zamanı ana dilindən istifadə edilə bilər.

Rəyçi: Dr. Qoşqar Məhərrəmov

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

- 1 Aksan, D. (2003). Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim. C I-III, 2. Baskı, Ankara: TDK Yayınları.
- 2 Al-Hinai, M.K. (2006). The use of the L1 in the elementary classroom. In S. Borg (Ed). Classroom research in English language teaching in Oman. Muscat: Ministry of Education, Sultanate of Oman.
- 3 Arpacı, G., ve Bergil, A.S. (2020). Öğrencilerin ingilizce öğretmenlerinden okullarda yabancı ve anadil kullanmalarına yönelik beklentileri. Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi, 6(2), 560-582.
- 4 Atkinson, D. (1987). The mother tongue in the classroom: A neglected resource? ELT Journal, 41(4), 241-247.
- 5 Auerbach, E. (1993). Re-examining English only in the ESL classroom. TESOL Quarterly, 27(1), 9-32.
- 6 Avanzino, J.A., Robledo, M.G., & Deak, G.O. (2015). Language skills and speed of auditory processing in young children. Center for Research in Language, 28(1), 1-10.
- 7 Buckmaster, R. (2000). First and second languages do battle for the classroom. <https://www.theguardian.com/education/2000/jun/22/tefl3>
- 8 Burden, P. (2000). The use of only English in a learner-centered university classroom in Japan. RELC Journal, 31(1), 139-149. DOI:10.1177/003368820003100107
- 9 Butzkamm, W. (2003). We only learn a language once. The role of the mother tongue in FL classrooms: death of a dogma. Language Learning Journal, 28, 29-39. DOI:10.1080/09571730385200181
- 10 Carless, D. (2008). Student use of the mother tongue in the task-based classroom. ELT Journal, 62(4), 331-337. DOI:10.1093/elt/ccm090
- 11 Cole, S. (1998). The use of L1 in communicative English classrooms. http://jaltpublications.org/old_tlt/files/98/dec/cole.html.
- 12 Cristina, V. (2012). Overusing mother tongue in English language teaching. International Journal of Communicative Research, 2(3), 212-218.
- 13 Çelepi, M. D. (2006). Türkiye’de anadili eğitimi ve yabancı dil öğretimi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(21), 285-307.
- 14 Dujmovic, M. (2014). The ways of using mother tongue in English language teaching. International Journal of Language and Linguistics, 2(1), 38-43. DOI:10.11648/j.ijll.20140201.15
- 15 Gülseren, Z.Ö., & Sarıca, T. (2020). Native language inclination of students and teachers at a Public secondary school: Native language (Turkish) usage in English language lessons. In Advances in Social Science Research, 181-203. DOI:10.5281/zenodo.4603614
- 16 Harbord, J. (1992). The use of mother tongue in the classroom. ELT Journal, 46(4), 350-355.
- 17 Harmer, J. (2007). The Practice of English Language Teaching. Pearson: Longman.
- 18 Kramersch, C. (1998). Language and Culture. Oxford: Oxford University Press.
- 19 Macdonald, C. (1993). Using the Target Language. Cheltenham: Mary Glasgow. Ministry of Education, 1974. The educational policy in the Saudi Arabian Kingdom. 2. Ed. Riyadh. Ministry of Education.
- 20 Mahmutoğlu, H., ve Kıcı, Z. (2013). The use of mother tongue in EFL classrooms. EUL Journal of Social Sciences, 4(1), 49-72.
- 21 Mogalakwe, M. (2006). The use of documentary research methods. African Sociological Review, 10(1), 221-230.
- 22 Philips, S. (1993). Young Learners. Oxford: Oxford University Press.
- 23 Sak, R., Sak, İ.T.Ş., Şendil, Ç.Ö., & Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi, 4(1), 227-250.
- 24 Scrivener, J. (2005). Learning Teaching: A Guidebook for English Language Teachers. Oxford: Macmillan.
- 25 Shadi, A. (2013). Using the first language in English classroom as a way of scaffolding for both the students and teachers to learn and teach English. International Research Journal of Applied and Basic Sciences, 4(7), 1846-1854.
- 26 Sharma, K. (2006). Mother tongue use in English classroom. Journal of NELTA, 11(1-2), 80-87.

- ²⁷ Spahiu, I. (2013). Using native language in English as a second language classroom. *IJ-ELTS: International Journal of English Language & Translation Studies*, 1(2), 243-248.
- ²⁸ Şahin, M., ve Şahin, T. (2019). İngilizce derslerinde anadili kullanımı. *İBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 379-396.
<https://doi.org/10.21733/ibad.627495>
- ²⁹ Şavlı, F., & Kalafat, S. (2014). Yabancı dil derslerinde ana dili kullanımı üzerine öğretmen ve öğrenci görüşleri. *Turkish Studies*, 9(3), 1367-1385.
- ³⁰ Şevik, M. (2007). Yabancı dil sınıflarında anadilinin yeri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40(1), 99-119.
https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000167
- ³¹ Tanrıseven, U., & Kırkgöz, Y. (2021). An investigation into the teachers' use of L1 in EFL Classes. *Shanlax International Journal of Education*, 9(2), 125-131.
<https://doi.org/10.34293/education.v9iS2-Sep.4377>
- ³² Toci, A. (2014). The importance of age in foreign language learning. *Journal of Education and Practice*, 5(2), 118-123.
- ³³ Ültay, E., Akyurt, H., & Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *İBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 188-201.
<https://doi.org/10.21733/ibad.871703>
- ³⁴ Yadav, M.K. (2014). Role of mother tongue in the second language learning. *International Journal of Research (IJR)*, 1(11), 572-582.
- ³⁵ Willis, J. (1991). *Teaching English through English*. Harlow: Longman.